

П. П. Бухавец
(Гомель, краязнаўца)

СТВАРЭННЕ І ДЗЕЙНАСЦЬ ЗІНОЎЕЎСКАЙ ПРАКТЫЧНАЙ ШКОЛЫ САДОЎНІЦТВА

Сельская гаспадарка Беларусі пасля правядзення аграрнай рэформы 1861 г. апынулася ў прынцыпова новых умовах існавання. Асэнсаванне неабходнасці падрыхтоўкі сельскагаспадарчых кадраў найбольш хутка адбылося ў асяроддзі памешчыкаў, што ўваходзілі ў склад сельскагаспадарчых таварыстваў. Менавіта там адбываліся шырокія дыскусіі аб бягучым стане аграрнай гаспадаркі і неабходнай адаптацыі да зменлівай кан'юнктуры аграрнага рынку. Створанае ў 1879 г. Магілёўскае таварыства сельскай гаспадаркі (МагТСГ) кансалідавала актыўнае зямельнае дваранства губерні. У 1892 г. яно прыходзіць да думкі аб неабходнасці стварэння сельскагаспадарчай школы і фермы. Па высновам адмысловай камісіі найбольш адпаведнай мясцовым патрэбам была ніжэйшая школа, якая павінна была спецыялізавацца на насенняводстве і жывёлагадоўлі. Паколькі фінансавыя магчымасці таварыства былі нязначнымі, то прадугледжвалася, што навучальная ўстанова акрамя вучэбных задач будзе выконваць і эканамічныя задачы. Задавальненне попыту землеўласнікаў у насенні і племянной жывёле павінна было аблегчыць цяжар фінансавага ўтрымання. У 1893–1894 гг. было разгледжаны некалькі прапаноў па арэндзе зямлі [1, с. 3–4; 2, с. 2, 3]. Знайшоўшы падыходзячы ўчастак зямлі, таварыства аднак не змагло рэалізаваць сваю ідэю праз недахоп сродкаў. Значным фактарам была палітыка Міністэрства земляробства і дзяржаўных маёмасцей (МЗіДМ), якое з канца XIX ст. падтрымлівала стварэнне аднапрофільных практычных школ [3, с. 228].

Замацаванне ў пачатку 1899 г. настаўніка садоўніцтва Віктара Канстанцінавіча Казубава за МагТСГ стварыла падставу для перасэнсавання ідэі арганізацыі школы [4, с. 89, 94]. Карыстаючыся наяў-насцю вопытнага садоўніка, у 1900 г. таварыства арандавала на 10 год у г. Магілёва 12 дзес. зямлі для стварэння цэнтральнага пладовага рассадніка для Магілёўскай і суседніх губерняў [5, с. 95–97]. 17 сакавіка 1901 г. была заснавана Зіноўеўская школа садовых працаўнікоў. Установа размяшчалася на арандаваным у 3-х вёрстах ад Магілёва ўчастку, вядомым як былая Борхманаўская дача [6, с. 36].

Першым загадчыкам і адным са стваральнікаў школы быў В. К. Казубаў [7, с. 83; 8, с. 59]. У 1903 г. яго змяняе Веньямін Васільевіч Талмачоў, у 1904 г. – Лук’ян Марцінавіч Радамскі [9, с. 71; 10, с. 127]. З 1905 па 1909 гг. гэтую пасаду займаў Павел Фаміч Шчасны [11, с. 94; 12, с. 77]. З 1 студзеня 1910 г. загадчыкам школы становіцца Філіп Мікітавіч Ракушаў. У штаце школы акрамя загадчыка быў яго памочнік. У апошнія гады існавання школы былі створаны пасады школьнага настаўніка і садоўніка [13, с. 5, 1; 14, с. 74].

Школа прадугледжвала 3-гадовае навучанне. У яе прымаліся здаровыя хлопцы: праваслаўнага веравызнання, не маладзей 14 гадоў, якія скончылі пачатковае вучылішча, здольныя да выканання практычных работ у садзе. Прыём у школу ажыццяўляўся вясной, а пры наяўнасці месцаў і летам [13, с. 4].

Колькасць навучэнцаў у школе была невялікай, але паступова расла. У 1902 г. у школе вучылася 17 вучняў, у 1910 г. – 23, 1914 г. – 30. У асноўным у школе вучыліся выхадцы з Магілёўскай губерні, былі выключэнні. Так, у 1910 г. з 23 вучняў, адзін быў з Гродзеншчыны [16, с. 81; 13, с. 6; 3, с. 231].

Заняткі вяліся з 9 да 12 гадзін дня і з 17 да 20 гадзін вечара. Выкладаліся такія прадметы, як пладаводства, агародніцтва, кветкаводства, пчалярства, барацьба з насякомымі. Значны час прысвячаўся развіццю практычных уменняў ад абароны пладовых дрэваў ад разнастайных шкоднікаў і марозу да захавання гародніны ў склепе. Акрамя таго, праводзіліся доследы з арганічнымі і мінеральнымі ўгнаеннямі [13, с. 6; 16, с. 85].

З 1904 па 1909 гг. пры школе дзейнічала сушка гародніны [17, с. 101; 18, с. 12]. Але ў 1910 г. практыка сушкі была завершана. На гэта было адразу некалькі прычын. Па-першае, продаж свежай гародніны на рынку быў больш эканамічна выгадным. Па-другое, у губерні адсутнічала патрэба ў вопытных працаўніках у гэтай справе [13, с. 20].

МагТСТГ у 1902–1903 гг. выкарыстоўвала школу і яе персанал для арганізацыі сельскагаспадарчых курсаў для народных настаўнікаў, а ў 1908 г. пры школе прайшлі курсы па малочнай гаспадарцы [15, с. 81–82; 19, с. 78; 20, с. 100].

З прыходам да кіравання Ф. М. Ракушава ў школе адбываюцца змены, накіраваныя на паляпшэнне вучэбна-выхаваўчага працэсу. У 1910 г. у праграму навучання былі ўведзены руская мова і арыфметыка, паколькі значная частка вучняў паступала праз некалькіх год пасля сканчэння пачатковых вучылішчаў і таму «...зусім забываюць чатыры дзеянні арыфметыкі і не могуць засвойваць

прачытанае ў спецыяльных кнігах». Акрамя таго, вырашылі прымаць вучняў у паўсядзённым адзенні, наблізіць рацыён да сялянскага, выдаваць адзенне і абутак найбольш старанным вучняў. Гэтыя новаўвядзенні з аднаго боку станоўча паўплывалі на адказнасць вучняў па выкананні сваіх абавязкаў, з іншага, дазволілі скараціць выдаткі на харчаванне: з 8 руб. 80 кап. у 1908 г. да 5 руб. за чалавека ў месяц у 1910 г. [13, с. 4–6].

Фінансаванне заставалася галоўнай праблемай на працягу ўсёй дзейнасці школы. Установа атрымлівала сродкі з некалькіх знешніх крыніц: непасрэдна ад МагТСГ, МЗіДМ і органаў самакіравання. Для МагТСГ фінансаванне дзейнасці школы было галоўным артыкулам выдаткаў. Так, у 1909 г. бюджэт школы складаў 8 тыс. 240 руб., з якіх 3 тыс. руб. (36,4%) субсідыі ад МЗіДМ, 1 тыс. 525 руб. (18,5%) – земства, 1 тыс. 715 руб. (45%) – МагТСГ і эканамічнай дзейнасці школы [16, с. 86]. Але гэтых сродкаў на нармальнае развіццё школы яўна не хапала.

Даволі хутка рос дэфіцыт бюджэту. У 1906 г. ён перавысіў 1 тыс. руб., а ў 1907 г. наблізіўся да 3 тыс. руб. У канцы вясны 1914 г. запасычанаць школы дасягнула 3 тыс. 700 руб. [17, с. 101; 21, с. 90; 22, с. 37].

Разумеючы адсутнасць перспектывы нармальнага развіцця школы, МагТСГ 3 кастрычніка 1910 г. вырашыла перадаць яе земскай управе. Непасрэднай падставай для гэтага стала абмеркаванне земствам ідэі стварэння сельскагаспадарчага вучылішча ў гонар 50-годдзя вызвалення сялян ад прыгону [23, с. 83]. 12–13 чэрвеня 1914 г. губернскі земскі сход, пасля чарговых просьбаў МагТСГ, прыняў школу пад сваё кіраўніцтва [18, с. 9].

Нягледзячы на фінансавыя цяжкасці, вучні школы атрымлівалі добрую практычную падрыхтоўку і знаходзілі прымяненне сваім ведам. У перыяд з 1904 па 1913 гг. школу скончылі 33 вучні, толькі 10 з іх паступілі на працу да мясцовых землеўласнікаў, астатнія знайшлі працу ў іншых губернях [18, с. 12–13].

Такім чынам, арганізацыя МагТСГ сельскагаспадарчай школы адбывалася ва ўмовах адсутнасці значных сродкаў. Гэта адбілася на абмежаванні профілю, расцягнутым у часе стварэнні, а потым і непасрэднай дзейнасці школы. Фінансавыя цяжкасці ўплывалі на частую змену адміністрацыі і невялікія наборы вучняў, асабліва ў першыя гады дзейнасці. Яны ж сталі прычынай перадачы школы губернскаму земству. Тым не менш, Зіноўеўская практычная школа садоўніцтва рыхтавала аграрыяў, што мелі высокую запатрабаванасць на рынку працы.

Спіс выкарыстаных крыніц і літаратуры

1 Протоколы заседаний общего собрания Могилёвского общества сельских хозяев 25, 26 февраля 1893 г. – Могилёв : типолитограф. Я. Н. Подземского, 1893. – 8 с.

2 Отчёт Могилёвского общества сельского хозяйства за 1894 г. – Могилёв : тип. Я. Н. Подземского, 1895. – 7, 6, 2, 4 с.

3 Новик, Н. Деятельность сельскохозяйственных обществ Беларуси по развитию профессионального образования (последняя четверть XIX – начало XX в.) / Н. Новик // Беларусь, Іўеўскі край і Эдвард Вайніловіч : матэрыялы навук.-практ. канф., г. Іўе, 13 вер. 2019 г. / Ін-т гісторыі НАН Беларусі ; рэдкал. : А. А. Каваленя (нав. рэд.) [і інш.]. – С. 219–245.

4 Памятная книжка Могилёвской губернии на 1900 год / изд. губ. стат. ком. – Могилёв : тип. губ. правл., 1900. – [2], IX, 211, XXIX, 112, [171] с.

5 Памятная книжка Могилёвской губернии на 1901 год / изд. губ. стат. ком. – Могилёв : тип. губ. правл., 1901. – [2], XI, [1], XXXVI, 327, 110, [172], XXXV с.

6 Памятная книжка и календарь Могилёвской губернии на 1907 год / изд. губ. стат. ком. – Могилёв : губ. тип., 1906. – 302, 151, [1], V с.

7 Обзор Могилёвской губернии за 1901 год. Приложение ко всеподданнейшему отчёту. – Могилёв : тип. губ. правл., 1902. – 164, 92, 67 с. Памятная книжка Могилёвской губернии на 1902 год / изд. губ. стат. ком. – Могилёв : тип. губ. правл., 1902. – [2], XI, XXXVIII, 342, 104, [193], XXXVI, [1] с.

8 Памятная книжка Могилёвской губернии на 1904 год / изд. губ. стат. ком. – Могилёв : тип. губ. правл., 1904. – [2], VIII, XXXV, 336, [4] с.

9 Адрес-календарь и памятная книжка Могилёвской губернии на 1905 год / изд. губ. стат. ком. – Могилёв : типо-литограф. Я. Н. Подземского, 1905. – [2], 51, [1], LXXX, [1], 353, [1], СС, 50 с.

10 Памятная книжка Могилёвской губернии на 1906 год: изд. официальное / изд. губ. стат. ком. – Могилёв : губ. тип., 1906. – XLIV, [2], 293, СXXX, 66 с.

11 Памятная книжка Могилёвской губернии на 1909 год / изд. губ. стат. ком. – Могилёв : губ. тип., 1909. – [2], XL, 375, XXXIV, 88, 92 с.

12 Отчёт Могилёвского общества сельского хозяйства за 1910 год с приложением отчёта Зиновьевской практической школы садоводства. – Могилёв : типолит. Я. Н. Подземского, 1911. – 20 с., [1] л. табл.

13 Памятная книжка Могилёвской губернии на 1915 год / изд.

губ. стат. ком. – Могилёв : губ. тип., 1915. – XIV, 270, 195 с.

14 Обзор Могилёвской губернии за 1902 год. Приложение ко всеподданнейшему отчёту. – Могилёв : тип. губ. правл., 1903. – [6], 90, [236] с.

15 Обзор Могилёвской губернии за 1909 г. Изд. губ. стат. ком. – Могилёв : губ. тип., 1910. – VI, 106, [156] с.

16 Обзор Могилёвской губернии за 1907 год. Приложение ко всеподданнейшему отчёту. – Могилёв : тип. губ. правл., 1908. – 106, 156 с.

17 Мусерский О Зиновьевской школе садоводства, содержимой Могилёвским губернским земством / Мусерский // Вестник Могилёвского земства. – 1916. – №20. – С. 9–14.

18 Обзор Могилёвской губернии за 1903 год. Приложение ко всеподданнейшему отчёту. – Могилёв : тип. губ. правл., 1904. – [6], 84, [245] с.

19 Обзор Могилёвской губернии за 1908 г. Приложение ко всеподданнейшему отчёту. – Могилёв : губ. тип., 1909. – VI, 111, 164 с.

20 Обзор Могилёвской губернии за 1906 год. Приложение ко всеподданнейшему отчёту. – Могилёв : тип. губ. правл., 1907. – [6], 92, [174] с.

21 Общее собрание членов Могилёвского сельскохозяйственного общества // Вестник Могилёвского земства. – 1914. – №10. – С. 36–41.

22 Обзор Могилёвской губернии за 1910 г. Изд. губ. стат. ком. – Могилёв : губ. тип., 1911. – VI, 107, 161 с.